

בניני תרגום יזכרנו

חידושים ופנינים בפרשנות המקרא מתרגום יונתן בן עוזיאל

גיליון מספר: 62

פרשת וארא

וכעין זה כתב הרמב"ן ליישב את לשון 'וארא' שהיות וה' נגלה לאבות במראות הלילה לכן אמר לשון ראייה - 'וארא', אך משה ראה את הנבואה באופן ישיר - כי דיבר עם ה' פנים בפנים (לכן אמר לשון 'נודעתי' לומר שה' לא נודע פנים בפנים אל האבות כאשר נודע אל משה).

ומעבדה קשה • הכיצד לא שמעו את בשורת הגאולה?

(שמות ו, ט) **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֵר רוּחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה:**

כיצד יתכן שבשורת הגאולה לא נשמעה מחמת העבודה הקשה? הלא אדרבה ידוע שבעת צרה האדם מטה אזנו לשמוע קולות גואלים אף שלא נשמעו. (עיין להלן משל המכילתא).

הרמב"ן והספורנו פירשו שמחמת העבודה הקשה ופחדם שמא יהרגם פרעה בחרב, לא נתנו את לבם להתבונן בדברי משה, וכ"מ מרש"י: 'כל מי שהוא מיצר רוחו ונשימתו קצרה', והיינו שבמצב זה לא יכלו להתבונן בבשורה.

אולם האור החיים ביאר ש'קוצר רוחם' נבע מכך שלא היו בני תורה, כי התורה מרחבת דעתו של אדם, ומפני זה לא שמעו אל משה.

ת"י מבאר באופ"א:

ומליל משה כִּדְבַר עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא קִבְּלוּ מִן מֹשֶׁה מִקְפִּידוֹת רוּחָא וּמְפֹלְחָנָא נִבְרָאָה קְשִׁיָּא דִּי בִּידֵיהוּן:
[ודיבר משה בן עם בני ישראל, ולא קבלו ממושה, מקפידות רוח ומפולחנא נבראה קשיא די בידיהון].

מפירושו של ת"י מתבאר שלא העבודה הקשה בלבד היא שאטמה את אוזניהם משמוע את בשורת הגאולה, אלא מכיון שבשורת

וְשָׁמִי יִי לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם • במה התוודע ה' למשה יותר מהאבות?

(שמות ו, ג) **וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וְשָׁמִי יִי לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם:**

מה הפירוש שה' נראה אל האבות באל שדי? ומהו הדבר שבו לא נודע להם?

רש"י פירש 'לא נכרתי להם במידה אמיתית שלי שעליה נקרא שמי ה', נאמן לאמת דברי, שהרי הבטחתים ולא קיימתים'.

ואילו הרמב"ן ביאר שהשם 'אל שדי' הוא כח ידו של השם לשדד המזלות ולעזור לבחיריו באופן של נסים נסתרים בתוך חוקי העולם, ובמידה זו נגלה לאבות. אך למשה נגלה בשם הוי"ה שבו ה' בורא חדשות בשינוי הטבע. וראה באבן עזרא שכתב כעין זה וראה באור החיים והכלי יקר ועוד, שהביאו דרכים רבות בביאור מקרא זה.

ת"י מפרש בדרך אחרת ולדבריו משתנה אופן פיסוק הפסוק:

וְאִיתְגַּלִּיתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וְשָׁמִי יִי, בְּרֵם בְּאִפִּי שְׂכִינָתִי לֹא אֶתִּידְעַת לְהוֹן:

[והתגלתי לאברהם ליצחק וליעקב באל שדי ושמי ה', אולם בפני השכינה לא נודעתי להם].

ת"י מפרש שהפסוק מדבר על אופן דיבור ה' וקבלת הנבואה, שאל האבות ה' התגלה בשם 'קל שדי' וכן בשם הוי"ה, אך לא התגלה אליהם בפני שכינתו כמו שנתגלה למשה בדברו עמו פנים אל פנים באספקלריא המהירה.

ולדבריו 'שמי ה' מחובר לפניו, שה' אמנם נגלה אל אברהם ליצחק ויעקב, בשני שמותיו אך לא היה זאת באספקלריא המהירה כמשה. ולא כמו שמורים לכאורה הטעמים ששמי ה' מחובר לאחריו.

הכנענית, בשונה משאר נכדי יעקב שלא ציין הכתוב מי היתה אימם?

לפי פשוטו נראה ששמעון נשא אשה כנענית וממנה נולד שאול, וכך פירש האב"ע, והסביר שלכך פירסמו הכתוב, כי בניגוד לאחיו, הוא עשה שלא כהוגן. אבל קשה איך ייתכן ששמעון ישא כנענית, דבר שנזוהר בו אבותיו, "אפשר בא אברהם והזהיר את יצחק, בא יצחק והזהיר את יעקב, ושמעון בנו אזיל ונסיב?" (לשון המזרחי עפ"י פסחים ג.)

אמנם ברש"י (בראשית מו, י) מבואר באופן אחר, ש"בן הכנענית" היינו בנה של דינה, שנבעלה לכנעני וז"ל: "כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה", ונראה שמעון נולד להם שאול. ומקורו במדרש (בר"ר פ"א).

ת"י מבאר באופן א:

ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצוחר, ושאל
הוא זמרי דאשאל נפשיה לזנותא הי בכנענא. אלן
ייחוסין דשמעון:

[ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצוחר, ושאל הוא
זמרי שהשאל נפשו לזנות בכנענים. אלה ייחוסיו שמעון].

ת"י מפרש ששאל הוא זמרי בן סלוא נשיא שבט שמעון, שקרב את המדינית לפני משה ונדקר ע"י פנחס, ונקרא גם שאל בן הכנענית מחמת שהשאל עצמו לזנות עם הכנענים. ואולם קשה הדבר שהרי שאל נמנה עם השבעים נפש שירדו מצרימה³, וכיצד חי זמן כה רב עד מעשה זמרי בן סלוא?

ואולי אין המכוון ששאל הינו זמרי כפשוטו, אלא שמזרעו יצא זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני⁴, "והלך החבל אחר הדלי" היות ודינה אמו של שאל⁵ נבעלה לכנעני - שכם בן חמור החיווי, השפיע הדבר על צאצאה - זמרי, שאף הוא עשה מעשה כנענים.

ולכן ציין הכתוב רק את שם אמו של שאל, לומר מהיכן יצא קלקול זה בצאצאו של שאל, מהכנענית, היא דינה שנבעלה לכנעני.

הגאולה כרוכה היתה בתביעה (המוכרת להם מתוכחותיו של אהרן) לעזוב את עבודת האלילים שבידם, לכך התקשו לשמוע את הבשורה.

על פי דברי ת"י, יישב האגרא דכלה' את הק"ו שעשה משה להקב"ה: "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה", ולכאורה צ"ב הלא בני ישראל לא שמעו מחמת קוצר רוח ועבודה קשה, וסיבות אלו לא קיימות אצל פרעה, ומדוע שלא ישמעו? אך לביאורו של ת"י מיושב, כי אם בני ישראל לא שמעו מחמת עבודה זרה שבידם, ק"ו שפרעה המשווק בעבודת כוכבים, לא ישמע.

ענין זה שצוום משה לפרוש מע"ז שבידם, מצינו בחז"ל:

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה - ר' יהודה בן בתירא אומר, וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח... רבו מוציאו לחירות ואינו שמח, א"כ למה נאמר ולא שמעו אל משה, אלא שהוא קשה בעיניהם לפרוש מע"ז, שנאמר "ואומר אליכם שיקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים לא תטמאו" (יחזקאל כ, ז). ואומר: "ומרו בי (בית ישראל) ולא אבו לשמוע אלי" (שם כ, ח). הדא הוא דכתב: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל", צוום לפרוש מע"ז. (מכילתא בא, מסכתא דפסחא פרשה ה)

פירוש מעניין בדברי ת"י כותב האהבת יהונתן, ולדבריו אין כוונת ת"י שקצרה רוחם מחמת עבודת כוכבים שבידם. אלא כוונת ת"י באמרו 'פולחנא נוכראה', לסוג המלאכה שהטילו עליהם המצרים, וכדאיתא בחז"ל (סוטה יא): שהיו המצרים נותנים מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים, וזוהי 'עבודה זרה' - עבודה שהיא זרה להם, ומחת קושי וזרות העבודה לא שמעו אל משה.²

וְשָׂאוֹל בֶּן הַכְּנַעֲנִית • הקשר בן שאל לזמרי, והטעם שנכתב בן הכנענית?

(שמות ז, טז) וּבְנֵי שְׁמֹעוֹן יְמוּאֵל וַיְמִין וְאַהֲד וַיְכִין וַיְצַחֵר וְשָׂאוֹל בֶּן הַכְּנַעֲנִית אִלָּה מִשְׁפַּחַת שְׁמֹעוֹן:

מדוע רק אצל שאל מציין הכתוב מי היתה אמו - בן

1. עיין ברש"י שמואל א (ב, כז) "הנגלה נגליתי אל בית אביך" - מכאן שנתנבא אהרן במצרים ומה היא הנבואה, הוא שנאמר (יחזקאל כ, ז) "ואמר אליהם איש שיקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תטמאו". הובא גם לעיל (שמות ד, י ברש"י שם) בטעם סירובו של משה לילך בשליחותו ה', לפי שלא היה רוצה לטיול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר הנגלה נגליתי וגו'.
2. ולפ"ז אין מיושב הק"ו שעשה משה.
3. כמפורש בפרשת ויגש (בראשית מו, י).
4. ביאור זה מחודש הוא מפשטות דברי הת"י ומדברי חז"ל שהובאו לקמן ששאל הוא זמרי כפשוטו, ובפרט שהיו בדור ההוא כאלו שחיו אף יותר ממאתים חמישים שנה, (השנים שנצרכים לפירוש זה לשאל). ואולם ביאור זה מיישב קושיא אחרת הלא זמרי בנו של שאל ושאול הוא בנו של לוי, ולהנ"ל מיושב. ואולם קושיא זו ניתן ליישב בדרך נוספת על פי המדרש (מדרש רבה במדבר כא, ג) שבן סלוא אינו שם אביו של זמרי, אלא שם עצמי נוסף לזמרי עצמו, ונקרא כך משום שהוא 'בן סלוא' עון משפחתו, וז"ל המדרש: "מה ראה הקב"ה ליחס פנחס אחר מעשה זה שבשעה שנדקר זמרי בן סלוא אמרו חכמים ששה שמות יש לו לזמרי: זמרי, ובן סלוא, ושאל, ובן כנענית, ושלומיאל, ובן צורידי. זמרי שנעשה על אותה מדינית כביצה המוזרת. בן סלוא בן סלוא עון משפחתו. שאל שהשאל עצמו לעבירה. בן הכנענית שעשה מעשה כנען. ומה שמו שלומיאל, עכ"ל, וכן משמע מהגמ' בסנהדרין (פב): שהובאה לקמן. וצ"ע.
5. שנראה שמעון נולד להם שאל (עיין רש"י וחז"ל בבראשית מו, י) וי"א ששאל זה נולד אף מטיפתו של שכם במעשה דינה ולכן יצא קלקולו של זמרי מצאצאיו, והטעם שהוא מיוחס לשבט שמעון היות נולד אף משמעון. (ראה 'קהלת יעקב' (ערך ז"מ ד"ה זמרי), וע"ע 'שער מאמרי רז"ל' להאר"י ז"ל (בחלק מאמרי מדרשי רז"ל ד"ה ואח"כ נראה שמעון), וע"ע ב'שפתי כהן על התורה' (פרשת וישלח ד"ה ואפשר עוד לתת טעם) שתיבות שמו של 'זמרי בן סלוא' הן בגימטריא ימ"שק"ם.

חיוו דלוי מאה ושלושים ושבע שנים חוי, עד שדאה את
 משה ואת אהרן גואלי ישראל]

ובניו דקהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל. ושני חיוו
 דקהת חסידא, מאה ותלתין ותלת שנין חייא, עד דחמא
 ית פנחס, הוא אליהו פהנא דבא דעתיד למשתלחא
 לגלותא דישדאל בסוף יומיא:

[ובניו של קהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל. ושני חיוו של
 קהת החסיד, מאה ושלשים ושלוש שנים חוי, עד שדאה
 את פנחס, הוא אליהו הבהן הגדול שעתיד להשתלח
 לגלות ישראל בסוף הימים]

מקור לכך ששאל הוא זמרי והטעם שנקרא בן הכנענית מצאנו
 בחז"ל:

א"ר יוחנן ה' שמות יש לו, זמרי, ובן סלוא, ושאל,
 ובן הכנענית, ושלומיאל, ובן צורישידי וכו'. שאל
 על שהשאל את עצמו לדבר עבירה, בן הכנענית על
 שעשה מעשה כנען. (סנהדרין פ"ב):
 ושאל בן הכנענית בן דינה שנבעלה לכנעני וכו'. ר'
 יהודה אומר שעשה כמעשה כנענים. ר' נחמיה אמר
 שנבעלה מחוי שהוא בכלל כנענים, ורבנן אמרי נטלה
 שמעון וקברה בארץ כנען. (ב"ר פ.)

ושני חיי לוי... ושני חיי קהת... הטעם שמנתה התורה את שנותם?

(שמות ו, טז) ואלה שמות בני לוי לתלדתם גרשון
 וקהת ומרדי ושני חיי לוי שבע ושלשים ומאת שנה:

(שמות ו, יח) ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל
 ושני חיי קהת שלש ושלשים ומאת שנה:

ענין זה שהתורה מונה את שנותיו של לוי ושל קהת
 ובהמשך אף את של עמרם, ולא מונה את שנות ראובן
 ושמעון ושאר בני לוי, אומר דרשני.

ברש"י נראה שיישב זאת עפ"י חז"ל: "למה נמנו שנותיו של לוי?
 להודיע כמה ימי השיעבוד שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא
 היה שיעבוד... ולוי האריך ימים על כולם".

וכן קהת ממנין שנותיו יודעים אנו מאימתי מחשבים את שנות
 הגלות.⁷

נמצא שלפירוש רש"י שרשרת זו של שנות לוי וקהת, נותנת
 תחום של שנות הגלות המשעבדת.

ת"י מבאר באופן א:

ואליו שמהת בניו דלוי לייחוסיהוון גרשון וקהת ומרדי.
 ושני חיוו דלוי מאה ותלתין ושבע שנין חייא, עד דחמא
 ית משה וית אהרן פריקויא דישדאל:

[ואלה שמות בני לוי לתולדתם גרשון וקהת ומרדי. ושני

ת"י נוקט כאן שיטה אחרת וטעם אחר למנין שניהם של לוי
 וקהת, לדבריו נמנו דווקא שנותיהם של אלו מכיון שהם היו
 תחילת שושלת הגואלים ושנותיהם לא הסתיימו לפני שהתחילו
 שנותיהם של הגואלים הבאים אחריהם.

לוי שהוא מלך את הקב"ה⁸, ממנו יוצאים הגואלים, לוי לא נפטר
 מהעולם עד שלא קם הגואלים הראשונים - משה ואהרן גואלי
 ישראל. ובנו החסיד קהת, לא נפטר עד שלא קם הגואל האחרון
 הוא פנחס, שאח"כ נתגלגל לאלהיו ועתיד לגאול את ישראל
 מגלותם בסוף הימים - בקרוב במהרה בימנו.

דרש יפה זה מוזכר רק בת"י, ולכאורה אינו תואם את מנין השנים
 לפי החשבון המופיע במדרשים, ממנו עולה פער של 36 שנים
 בין מותו של לוי ועד להולדת משה. ראה פירוט בהערה⁹.

אלא שעדין לא התבאר מדוע פרט הכתוב את שני חיי עמרם?
 ויבואר להלן (בקטע הסמוך).

ושני חיי עמרם • מדוע נמנו שנותיו?

(שמות ו, כ) ויקח עמרם את יוכבד דדתו לו לאשה
 ותלד לו את אהרן ואת משה ושני חיי עמרם שבע
 ושלשים ומאת שנה:

מדוע פרט הכתוב את חיי עמרם?

6. ולכן נקראת 'כנענית' כי נקברה בארץ כנען, ולפירוש זה אין הביטוי כנענית בא לבטאות פחיתות אלא לציין את העובדה שדינה נקברה בארץ כנען.

7. והסיבה שדווקא שנותיו של קהת מלמדות זאת, כנראה שגם הוא האריך ימים על כולם, או עפ"י ת"י היה חסיד מכולם - תלמד על כך העובדה שהוא נבחר בנשיאת קודש הקדשים

8. במדבר יח, ב - "וילוו עליך וישרתוך".

9. שהרי לוי היה בן מ"ד שנים כשירד למצרים (סע"ר פ"ב ובמדרש לק"ט), ונפטר בן קל"ז שנים, שהם צ"ד שנים לגלות מצרים. ואילו משה לא נולד אלא בשנת ק"ל לגלות מצרים.

ועיין בפירוש יונתן ובשפתי צדיק שעמדו בזה.

אמנם באגרא דכלה מיישב, שהתורה מנתה את שנותיו רק מזמן לידת הבנים, ולפ"ז משה היה בן שבע שנים כשנפטר לוי.

יִזְכָּרְךָ דָדְתוֹ • כִּיצַד נִשָּׂא עֶמְרָם אֶת אַחֹת אָבִיו?

(שמות ו, כ) וַיִּקַּח עֶמְרָם אֶת יִזְכָּרְךָ דָדְתוֹ לֹו לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לֹו אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וְשְׁנֵי חַיֵּי עֶמְרָם שִׁבְעַ וְשָׁלְשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה:

כיצד יתכן שעמרם 'חסידא' אבי משה ואהרן נשא אשה הקרובה אליו בקרבה האסורה בכרת, (דודתו - אחות אביו)?

הרמב"ן (בראשית כו, ה) כבר עמד בזה, ותירץ שהאבות קיימו את כל התורה קודם מתן תורה, רק בארץ ישראל, וכאן היה זה בהיותם במצרים.

וראה בדעת זקנים (במדבר יא, כו) שכאשר נצטוו בני ישראל על העריות (במתן תורה), פרשו כל הזוגות שנישאו באיסורי תורה. ואף עמרם הוצרך לפרוש מיוכבד שהיתה דדתו האסורה עליו.

ומה שמשה רבנו נולד מנישואין שעתידין להיאסר בסיני, ראה בחזקוני כאן שעשה זאת ה' כדי שתהיה קופה של שרצים מאחוריו ולא יתגאה עי"ש. וע"ע בדעת זקנים שמשום כבודו של משה לא נכתב בתורה כרת במפורש על אחות אביו.

בת"י יתכן שישנו ביאור אחר:

וְנָסִיב עֶמְרָם יֵת יִזְכָּרְךָ חֲבִיבְתִיהָ לִיהָ לְאִנְתּוֹ וַיֵּלֶדֶת לִיהָ יֵת אֶהֱרֹן וַיֵּת מֹשֶׁה וְשְׁנֵי חַיֵּי דְעֶמְרָם חֲסִידָא מְאָה וַתֵּלֶדְתִּין וְשִׁבְעַ שְׁנִין חַיֵּיא עַד דְחִמָּא יֵת בְּנֵי דְחִבְיָא בְּרַ גְרָשׁוּם בְּרַ מֹשֶׁה:

[ויקח עמרם את יזכרך חביבתו לז לאשה, וילדה לו את אהרן ואת משה, ושני חיו של עמרם החסיד מאה ושלושים ושבע שנים חיו, עד שראה את בני רחביה בן גרשום בן משה].

ת"י מתרגם דודתו - חביבתו, כלומר שאין הכוונה שיוכבד היתה דודתו בקרובה משפחתית אלא דודתו מלשון חביבות, כפי שמצינו הרבה בנ"ך ובפרט בשה"ש¹⁴. (וכך המשמעות מת"י בכ"מ שחביב הוא מלשון חביבות ואילו דוד בקרובה משפחתית מתרגם בלשון אחרת וכדלהלן) ובכך מיושבים שאלות רבות ששאלו המפרשים ותרצו באופנים שונים.

וְשְׁנֵי חַיֵּי דְעֶמְרָם חֲסִידָא, מְאָה וַתֵּלֶדְתִּין וְשִׁבְעַ שְׁנִין חַיֵּיא, עַד דְחִמָּא יֵת בְּנֵי דְחִבְיָא בְּרַ גְרָשׁוּם בְּרַ מֹשֶׁה:
[ושני חיו של עמרם החסיד, מאה ושלושים ושבע שנים חיו, עד שראה את בני רחביה בן גרשום בן משה].

ת"י לשיטתו שטעם מנין שנות חיי לוי וקהת, הוא מפני שהיו שושלת הגואלים, ולא מתו עד שזכו לראות ממשיכים בשושלת זו. מבאר בדרך זו גם את טעם מנין שנותיו של עמרם החסיד, שאף הוא לא נפטר עד שראה נינים למשה והם בני רחביה בן גרשום. ביאור הזכות לראות את צאצאים אלו, תלויה בתיקון הגירסא בת"י וכדלהלן:

הגירסא הנוכחית בת"י מופלאת היא, דלא מצינו בנביא אדם ששמו 'רחביה בן גרשום', כי רחביה היה בן אליעזר. ולגרשום היה בן אחר ששמו שבואל, כמפורש בדברי הימים? (עיין דבה"י א' כג, יז; כד, כא; כו, כה):

ואכן יש מן החומשים החדשים שגרסו בת"י 'רחביה בן אליעזר', והמכוון הוא שזכה עמרם לראות המשך זרעו, כי לרחביה היו צאצאים רבים. ואולם נראה שאם יש מקום לתקן בת"י הוא להחליף את רחביה בשבואל, כי מסתבר טפי שהענין לו זכה עמרם הוא לראות את בני בניו שבים בתשובה.

וכמבואר בדברי הימים שבן גרשום הוא שבואל, הנקרא כך מפני ש'שב' ל'אלי'¹⁰ - אחר שהוא עצמו היה כהן לע"ז ונקרא שבואל בן גרשום בן מנשה¹¹ היה כהן לע"ז ודוד החזירו בתשובה והעלה אותו לגדולה. וזהו שזכה עמרם לראות את ניניו שחזרו בתשובה ושרתו בבית ה' כבני לוי, והיו ממונים לפקידים בממלכת שלמה המלך¹².

ואולם יש מן מדרשים שהעתיקו את הפסוק בדברי הימים, בנוסח זה: "ובני גרשום רחביה", כלומר שאכן רחביה היה בנו של גרשום (ולא כנדפס לפנינו בדבה"י) ואולי כך היה לפני ת"י והענין שלו זכה עמרם הוא כאמור לראות המשך זרעו בריבוי צאצאיו מבני רחביה. (עיין בלק"ט בראשית מז, ל; במדבר יד, יב; דברים לג, ב; ובשכ"ט בראשית שם).

10. ושמו היה יונתן כמבואר בגמ' (ב"ב קט):

11. וכדברי הגמ' בביאור שמו שבואל בן גרשום בן מנשה, וכי בן מנשה הוא? והלא בן משה הוא, דכתיב "בני משה גרשום ואליעזר", אלא מתוך שעשה מעשה מנשה תלאו הכתוב במנשה (בבא בתרא קט):

12. באגרא דכלה כתב לפי"ד (שהובאו לעיל) ששנות לוי נמנו רק מזמן שנולדו לו בנים, א"כ גם מנין שנותיו של עמרם הוא רק מאז שנולדו בנים, ונמצא שעמרם היה מבאי הארץ.

13. כמבואר ברש"י שיוכבד אחות אביו, בת לוי - אחות קהת. וכן בתרגום אונקלוס ועוד. והנה להצד שקודם מת"ת היה לבני ישראל דין 'בן נח' מיושב, שאף שדודה היא אחת מהעריות שנאסרו לבן נח, מ"מ רק דודה מצד האם נאסרה, אך מצד האב אין שום יחס לבן נח, כמבואר בסנהדרין (נח). (ששאר אב אינו שאר, וכמש"כ רש"י שם: "דלא נאסר איסור אחוה בבני נח אלא מן האם, דכתיב: (בראשית כ) "וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי", אלמא בת האב שריא להו ובת האם לא שריא להו.

14. בשה"ש רואים שגם כשנאמר בפסוק דודי אין הכוונה לדוד כפשוטו אלא לחביב.

רש"י מפרש שפסוק זה מחובר למקרא שלאחריו, כלומר הקדמה לפסוק הבא המדבר על שליחות משה אל פרעה, היה זה ביום דיבר ה' אל משה בארץ מצרים. אכן לפירוש רש"י לא נתבאר מדוע יש הפסק של פרשה ביניהם, וכבר עמד בזה האבן עזרא "יש לתמוה על המסדר הפרשיות למה דבק זה עם הבאים אחריו והוא סמוך עליהם... ואולי בעל הפסוקות¹⁷ ידע לו טעם למה עשה כן כי דעתו רחבה מדעתנו".

בת"י מתבאר טעמו של בעל הפסוקות:

וְהָיָה בְיוֹמָא דְמַלְלִיל יוּ עִם מֹשֶׁה בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם הָיָה
אַהֲרֹן מְצִיַת אֹדְנִיָּה וְשָׁמַע מִה דְמַלְלִיל עֲמִיָּה:

[ויהי ביום דיבר ה' אל משה בארץ מצרים, היה אהרן משה
אזנו ושמע מה שדבר איתו]

לדעת ת"י פסוק זה אינו דבוק למקרא שלאחריו, אלא הוא מתייחס לפסוקים הקודמים: "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני מארץ מצרים וגו'." הם המדברים אל פרעה וגו'. ובא הכתוב לתת ציון כללי של אופן דיבור ה' אל משה ואל אהרן, הכיצד ידע אהרן מה לדבר לפרעה? כיצד באה הידיעה והדיבור אל אהרן אשר היה שותף לביצוע? על כך בא פסוקנו להסדיר ענין זה, שהקב"ה דיבר אל משה (בד"כ) ואהרן משה אזנו ושמע (בד"כ) מה שדבר איתו. (לא היה רואה מה שראה משה אלא היה שומע מה ששמע משה¹⁸).

כדברי ת"י שהמקרא מוסב על למעלה מבאר גם הרמב"ן אך בדרך שונה מת"י, ולדבריו המקרא בא להוציא ממה ששמע לעיל שהדיבור היה לשניהם בשוה, "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים". ובא הכתוב להורות שהדיבור היה למשה ובדיבור למשה נצטוו שניהם ולכך הפסיקה הפרשה. כלומר לדברי הרמב"ן המקרא אכן מוסב על לפניו, אך

והטעם שנקראת חביבתו, יתכן מכיון שיוכבד היתה גרושתו. ובפרט לשיטת ת"י (במדבר יא, כו) שבזמן שגירשה עמרם נישאה לאליצפן בר פרנץ והולידה את אלדד ומידד, ולאחר מכן החזירה עמרם ונולד משה. (לת"י צ"ע הכיצד נישא עמרם לגרושתו מן הנישואים, שאף זה עתיד להיאסר בתורה. ראה בגיליון פרשת בהעלותך)

ואולם פירוש זה קשה מאוד דהלא בתורה מפורש שיוכבד היתה בת לוי, וא"כ היא אחות קהת ונמצא שהיא אחות אביו של עמרם, וחוזרת הקושיא למקומה. (אם לא שנימא ש'בת לוי' אינו בהכרח בתו, אלא יתכן שהיתה נכדתו והיא מבית לוי¹⁵).

עוד יש לפקפק בעצם הדקדוק בת"י דהרי בשפה הארמית 'דוד' נקרא 'חביב', (עיין עירובין יב: אמר לי חביבי ועוד בהרבה מקומות בש"ס) ומסתבר שאף ת"י כוונתו לתרגם דודתו. אלא שיש להעמיד הדקדוק, דהנה בת"י בפרשת העריות (ויקרא יח, יד; ויקרא כ, כ ועוד) היכן שמוזכר איסור ערות דודה, אינו מתרגם לשון חביבות כמו בארמית, אלא לשון חדשה: "אחבוך" - "אחבוי". ומאיךך הלשון 'חביב' מוזכרת בהרבה מקומות בהקשר של חביבות¹⁶, ונראה שכאן ביקש לבטאות ענין אחר, וצ"ע.

דָּבַר יְיָ אֶל מֹשֶׁה • כיצד ידע אהרן את דבר ה' אל משה?

(שמות ו, כח) וַיְהִי בְיוֹם דְּבַר יְיָ אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם: ס

מה בא פסוק זה העומד בסוף ענין ללמדנו?

15. אפשרות זו לא כל כך מוסתרת שהלא ת"י סבור שיוכבד נולדה בין החומות והיא שהשלימה את מנין השבעים נפש, וכן משמע בת"י בפרשת שמות (שמות ב, א) שמנה את שנותיה של יוכבד בעת לידת משה, - מאה ושלושים, ומתאר שנעשה לה נס שחזרה לנערותה, ולכן למרות גילה נקראת 'בת לוי' כמו בנערותה. וחשבון זה מתבסס על כך שנולדה בעת ירידת יעקב למצרים כפי המבואר ברש"י, ודחוק לומר שנולדה לגרשון או מררי, כי לכאורה הנכדים לא נמנו במנין השבעים נפש. (ראה בגיליון פרשת ויגש, על "ובני דן חושים", שמטעם זה לא נמנו בני חושים בן דן בכלל השבעים נפש).

16. ראה בת"י בראשית מד, ל על 'ונפשו קשורה בנפשו' - ונפשו חביבה ליה כנפשו. וכן שמות ב, י על בתיה בת פרעה שנאמר שמה היה לה לבן: "והוה חביב לה כבן". וכן שמות ד, כו מה ששכחה ציפורה 'חתן דמים למולות', תרגם יונתן: "מה חביב גזרת מהולתא". ועוד מצינו שמות יט, ה: ותהו קדמי חביבין מכל אומיא. ועוד הרבה מקומות. מאידך מצינו בת"י בב' מקומות שכן תרגם את דוד הקרוב בקורבה משפחתית כחביב. א. בויקרא (י, ד) שמה קרא למישאל ואליצפן בני עוזיאל להוציא את נדב ואביהו ונאמר בפסוק 'דוד אהרן' ובת"י שם: "ויקרא משה למישאל ולאלצפן בני עוזיאל ליןאי חביבא דאהרן". הרי שאף דוד מתרגם חביב. ואולם שם מוכח מהפסוק שקרא את עוזיאל דוד אהרן למרות הפסוק מדבר על משה. ועוזיאל אחי עמרם, היה אף דודו של משה, ואם הכתוב בא להשמיענו את הקורבה המשפחתית, מדוע לא ייחסו אליו. ולהנ"ל שדודו הוא חביבו יתכן שעוזיאל אף שהיה דוד בקורבה משפחתית היה חביבו של אהרן יותר ממה. (אולי מטעם הקורבה של בניהם שבני עוזיאל היו כאחים לבני אהרן, בשונה מבני משה שכלל לא היו אתם במדבר וצ"ע).

ב. עוד יש להוכיח ממה שנאמר בענין בנות צלפחד (במדבר לו, יא) שנישאו לבני דודיהן לנשים, ובת"י שם: "והנאָה מְחֻלָּה תְּרַצָּה וְחֻלְלָה וּמְלָקָה וְנוֹעָה בְּנֵת צְלָפְחָד לְבְנֵי חֲבִיבֵיהוֹן לְנִשְׁיָן". ואף כאן לכאורה מדובר על בני דודים כפשוטו, אלא שאף בזה ניתן לדחות שהלא בנות צלפחד הותרו לינשא למי שירצו וניתנה להם עצה ממה להינשא לבני שבטן, וא"כ אין הכרח שנישאו דווקא לבני דודיהן ממשפחת מנשה, והיות ות"י מתרגם 'דוד' - חביב, בהקשר של ידיד, ולא בהכרח קרוב. יתכן שאף כאן כוונתו לתרגם שנישאו עם בני המשפחות אשר היו מיוודים עמם ולא בהכרח בני דודיהן כפשוטו, וצ"ע.

17. באב"ע משמש שמסדר הפסוקות הוא גברא אשר דעתו רחבה מדעתנו, וצ"ב דבגמ' (שבת פרק הבונה) משמע שסדר הפרשיות פתוחות וסתומות נאמר מסיני, ולכן זה מעכב בספר תורה. וצ"ע.

18. כנאמר על משה (דברים לד, י) 'אשר ידעו ה' פנים אל פנים'. עוד נאמר על אופן הנבואה אל משה (במדבר יב, ח) 'ותמונת ה' יביט'. ומבואר בראשונים שאופן נבואה זו היה רק במשה ולא קם נביא בישראל כמשה' בבחינה זו.

מת"י מתבארת התשובה: פרעה והמצרים היו כתנין - כנחש הקדמוני, גם סופם יהיה כנחש הזה שישברו ויורו יראת ה' לא רק לעצמם, אלא ישמיעו זאת בקול רעש גדול לעולם כולו כמו שהשמיע הנחש הקדמוני קול צווחה כאשר נעשה ערום בתחילה. כדברי ת"י שחלק מקללת נחש היא שהוצרך להפשיט את עורו, מבואר גם בפרקי דר"א:

...וְקָצַץ רַגְלָיו שֶׁל נָחֵשׁ, וְאָרְרוּ מִכָּל הַחַיָּה וּמִכָּל הַבְּהֵמָה, וּפָקֵד עֲלָיו שִׁיְהִי מַפְשִׁיט אֶת עוֹרוֹ פַּעַם אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים בְּעֵצְבוֹן גָּדוֹל. (פרקי דר"א פ"ד)

גם פרט זה שהנחש השמיע קול צווחה בשעה שהפשיט את עורו מבואר בפרקי דר"א:

...שֶׁשָּׂה קוֹלָן הוֹלֵךְ מִסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ וְאִין קוֹלָן נִשְׁמַע, וְאֵלּוּ הֵן... וּבִשְׂעָה שֶׁהִנַּחַשׁ מַפְשִׁיט אֶת עוֹרוֹ אֵין נִשְׁמַע... (פרקי דר"א פרק ל"ד)

כדברי ת"י שיש קשר בין עונשו של הנחש למכת מצרים, מבואר גם במדרש:

עַל גַּחוּנָךְ תֵּלַךְ - בִּשְׂעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקַּב"ה עַל גַּחוּנָךְ תֵּלַךְ, יִרְדוּ מִלֵּאכֵי הַשֶּׁרֶת וְקִצְצוּ אֶת יָדָיו וְרַגְלָיו, וְהִיָּה קוֹלוֹ הוֹלֵךְ מִסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ. בֵּא נָחֵשׁ לְלַמֵּד עַל מַפְלַתָּה שֶׁל מִצְרַיִם וְנִמְצָא לָמַד מִמֶּנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמִיָּה מ"ו) קוֹלָה כְּנָחֵשׁ יֵלֵךְ... (בראשית רבה פרשה כ, ח)

וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם • מִי הֵם מְכַשְׁפִּים אֵלָיו? וְמֵה הִיָּתָה אַחֲרֵיתָם?

(שמות ז, יא) וַיִּקְרָא גַם פְּרַעְהָ לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְׁפִּים וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִהְטִיָּהֶם בֵּן:

מי הם המכשפים והחרטומים הללו?

האב"ע מבאר שהחכמים הם חכמי המזלות, והמכשפים הם המשנים את דבר התולדות למראית העין. והחרטומים הם היודעים את סוד התולדות. וראה ברמב"ן שהחכמים הם חכמי ההשבעות, והמכשפים הם אוספי השדים. והחרטומים כולל את שניהם ופירוש המילה חרטומים היא 'הנחרים בעצמות', שכן דרכם להשתמש בעצמות מתים או חיות.

ת"י מגלה לנו מי היו חרטומים אלו:

וְקָרָא לַחֹד פְּרַעְהָ לַחֲכָמִיָּא וְלַחֲרָטְמֵיָא וְעַבְדוֹ לַחֹד, הֵינֵן וַיְנִים וַיְמַבְרִים חֲרָשֵׁין דְּבְמִצְרַיִם בְּלִחְשֵׁי קוֹסְמִיָּהוּן הֵיבְרִיין:

[וקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם, יינים וימבריים מכשפי מצרים בלהטי קסמיהם בן].

לסיבה הפוכה מדברי ת"י, להורות שאהרן לא שמע מפי הדיבור אלא מפי משה.

בשאלה זו כיצד שמע אהרן את נבואת ה', האם מפי ה' או מפי משה, מצינו בחז"ל דעות שונות, ת"י סבור כשיטת המכילתא, וכדלהלן:

וַיְהִי בַיּוֹם דָּבַר ה' אֶל מֹשֶׁה, לְמֹשֶׁה הוּא קָרִי וְלֹא לְאַהֲרֹן, אֲלֵא אַהֲרֹן נוֹטָה אוֹזֶן וְשׁוֹמֵעַ... (מכילתא ריש פרשת בא)

ובסגנון אחר מבואר במכילתא (מסכתא דפסחא פ"ג):

כְּשֶׁהִיָּה מֹשֶׁה מְדַבֵּר, הִיָּה אַהֲרֹן מִטָּה אֲזַנּוֹ לְשׁוֹמֵעַ בְּאִימָה, וְזָמַע לָהּ עֲלָיו הַכְּתוּב כֹּאִילּוּ שׁוֹמֵעַ מִפִּי הַקַּב"ה.

מאידך מצאנו בחז"ל מקורות לכך שאהרן שמע את דבר ה' מפי של משה, ולא מפי ה':

דָּבַר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם - אָמַר ר' יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָא י"ג דְּבִרּוֹת נֶאֱמָרוּ בְּתוֹרָה לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן, וְכַנְגָד נֶאֱמָרוּ י"ג מֵיְעוּטֵינָן, לְלַמֵּד שֶׁלֹּא לְאַהֲרֹן נֶאֱמָרוּ, אֲלֵא לְמֹשֶׁה שֶׁאָמַר לְאַהֲרֹן, וְאֵלּוּ הֵן... וְכוּ' "וַיְהִי בַיּוֹם דָּבַר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". (ספרא ריש ויקרא) ... מֵיַעַט אֶת אַהֲרֹן מְדַבְּרֵי מִצְרַיִם וְכוּ', מֵיַעַט אֶת אַהֲרֹן מְדַבְּרֵי הַר סִינַי וְכוּ', מֵיַעַט אֶת אַהֲרֹן מְדַבְּרֵי אַהֲל מוֹעֵד. (שם, ספרא ריש ויקרא)

יְהִי לְתַנּוּן • מדוע נבחר דוקא מופת זה? ומהו התנין?

(שמות ז, ט) כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פְּרַעְהָ לֵאמֹר תִּנּוּ לְכֶם מוֹפֵת וְאַמְרַת אֶל אַהֲרֹן קַח אֶת מַטְבֵּךְ וְהִשְׁלַךְ לַפְּנֵי פְרַעְהָ יְהִי לְתַנּוּן:

למה דוקא מופת זה, מהו מסמל?

אַדָּם יִמְלִיל עִמְכוּן פְּרַעְהָ לְמִימַר הֵבּוּ לְבוֹן תִּימָהָא, וְתִימַר לְאַהֲרֹן סִב יֵת הוֹטְרָךְ וְטָלוֹק יְתִיָּה קָדָם פְּרַעְהָ יְהִי לַחֲזִיז הוֹדְמוֹן, אַדָּם עֲתִידִין כָּל דִּיִּי אֲרַעָא לְמִשְׁמַע קַל צְוֹחַתְהוֹן דְּמִצְרַיִם בְּתַבְרִיתִי יְתַהוֹן הֵיבְמָא דְשְׁמַעֵן כָּל בְּרִיָּתָא יֵת קַל צְוֹחַת הוֹיָא כַּד אֵיִתְעַרְטִיל מִן שִׁידוּיָא:

[כי ידבר עמכם פרעה לאמר תנו לכם מופת, ותאמר לאהרן קח את מטבך וזרוק אותו לפני פרעה יהי לנחש צפעוני, כי עתידים כל יושבי הארץ לשמע קול צעקת מצרים בשבדי אותם, כמו ששמעו כל הבריות את קול צעקת הנחש כאשר נעשה ערום בתחילה].

כמו מכשף, ונצבת לקראתו, ואת המטה של אהרן שנהפך
לנחש תיקח בידך].

ת"י מבאר שפרעה מכשף היה, וכנאמר בנביא (יחזקאל כט, ג) שפרעה אמר שהוא ברא בכשפיו את עצמו ואת היאור: "הַנְּנִי עֲלֶיךָ פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגְּדֹל הַרְבֵּץ בְּתוֹךְ יִאֲרִי אֲשֶׁר אָמַר לִי יִאֲרִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִנִי"²⁰ לכן היה יוצא כל בוקר המימה לחזק היאור שכביכול ברא בקסמיו, וזהו 'למנטור קוסמין עילוי מיא' - לחזק בקסמים את היאור שברא (כביכול) בקסמים. אולם האבהת יונתן פירש שפרעה היה עושה קסמים על המים במטרה להטיל פחד באמצעות כשפיו.

לרש"י ניתן לומר שכך היה מתרץ את ירידתו הקבועה מידי בוקר ליאור, אך בת"י משמע שזוהי הסיבה שלשמה ירד פרעה ליאור, ולא בשביל לעשות צרכיו כרש"י, אמנם גם בת"י להלן מתבאר שפרעה ירד גם לצורך עשיית צרכיו (ראה בקטע הבא).

מקור לכך שפרעה היה מכשף, מצאנו בגמרא (מוע"ק יח.):

הנה יוצא המימה וגו' - אמר אביטל ספרא משמיה דרב, פרעה שהיה בימי משה אמגושי היה, שנאמר: "הנה הוא יוצא המימה" וגו'. ולחד מ"ד (שבת עה). אמגושי פירושו מכשף.

וַיִּפֶן פְּרַעֲהַ • לאן פנה? ומדוע סיפרה לנו זאת התורה?

(שמות ז, כג) וַיִּפֶן פְּרַעֲהַ וַיָּבֵא אֶל בֵּיתוֹ וְלֹא שָׁת לְבוֹ
גַם לְזֹאת:

מהו ויפן, ממה ולאן פנה (הלא כבר נאמר 'ויבוא אל ביתו')? ומה
הריבוי ב'ולא שת לבו גם לזאת'?

19. מכשפים אלו היו בניו של בלעם הקוסם, וכמבואר בילקו"ש (שמות קעו, ה) "ויהי אחרי לכתם וישלח פרעה אל בלעם הקוסם ויגוס וימברוס בניו המכשפים וכל חרשי מצרים..." וכן בת"י בפרשת בלק (במדבר כב, כב) על הפסוק "ויחר אף אלהים כי הולך הוא ויתיצב מלאך יהוה בדרך לשטן לו והוא רכב על אטנו ושני נערי עמו: תרגום: "ויתרין עולימו יגיס וימריס עמיה". ומכשפים אלו התגיירו ויצאו ממצרים והיו שותפים בבניית העגל כמבואר בתנחומא הנ"ל.

ובפרוט יתר בזוה"ק על הפסוק "וגם ערב רב עלה אתם" (כי תשא קצא) "אֶלָּא עֶרְב רַב עָלָה אִתְּם - עִם אֶחָד הֵיךְ וְלִשׁוֹן אֶחָת, אֶבְל כֹּל מְכַשְׂפֵי מִצְרַיִם וְכָל חֲרָטְמֵיהֶם הֵיךְ אֶלָּה, שְׁפָתוֹב בְּהֶם (שמות ז) וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם. שְׁרָצוּ לַעֲמֹד פִּנְגָּד נִפְלְאוֹת הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. פִּינּוּ שְׁרָאוּ הַנְּסִים וְהַנְּפְלְאוֹת שְׁעֵשָׂה מִשָּׁה בְּמִצְרַיִם, חִזְרוּ לְמִשָּׁה. אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה, אֵל תִּקְבֹּל אוֹתָם. אָמַר מִשָּׁה, רַבּוֹן הַעוֹלָם, פִּינּוּ שְׁרָאוּ גְבוּרָתְךָ הֵם רוֹצִים לְהַתְּגַבֵּר. יִירָאוּ גְבוּרָתְךָ בְּכָל יוֹם, וַיִּדְעוּ שְׁאִין אֵלֹהִים מִבְּלַעַדְךָ יי. וְקָבַל אוֹתָם מִשָּׁה. לְמָה קָרָא לָהֶם עֶרְב רַב? אֶלָּא כֹּל מְכַשְׂפֵי מִצְרַיִם הֵיךְ, וְכִרְאִישׁ יוֹנוֹס וַיִּמְבְּרוּס, וּבִשְׁעוֹת הַיּוֹם הֵיךְ עוֹשִׂים כְּשִׁפְיָהֶם תְּמִיד. וְכָל הַמְּכַשְׂפִּים הַלְלוּ הַעֲלִיזוּנִים הֵיךְ מִסְתַּכְּלִים מִפְּאֶשֶׁר נוֹטָה הַשָּׁמַשׁ, מִרְאשִׁית שֵׁשׁ שְׁעוֹת וְחִצֵי עַד רְאשִׁית תְּשַׁע וְחִצֵי, שְׁהִינּוּ עֶרְב הַגְּדֹל. כֹּל אוֹתָם מְכַשְׂפִּים קְטָנִים, מִתְּחִלַּת תְּשַׁע וְחִצֵי עַד חִצוֹת הַלַּיְלָה...

וע"ע בתיקוני זהר (קמב). בטעם הדבר שעשו את העגל: "ומה ראו הרשעים לעשות עגל? אֶלָּא וַדַּאי הֵם הֵיךְ הַמְּכַשְׂפִּים שֶׁל פְּרַעֲהַ, יוֹנוֹס וַיִּמְבְּרוּס בְּנֵי בַלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶם וַיַּעֲשׂוּ כֹן הַחֲרָטְמִים בְּלִטְיָהֶם, וַיִּרְאוּ שֶׁלֹּא הֵיךְ בְּהֶם מִמִּשּׁוֹת, וְחִזְרוּ עִם מִשָּׁה וְקָבְלוּ בְרִית מִלְּהַ, וְהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שִׁידְעַ גְּלוּיּוֹת וְנִסְתָּרוֹת, שְׁהִיךְ יוֹדַע בְּהֶם שְׁהֶם מִגְּזַע רַע, כְּשֶׁהִיְתָה יוֹרְדַת שְׁכִינָה, נֶאֱמַר בָּהּ וַיִּשַׁע מִלֶּאֱךָ הָאֱלֹהִים הַהַלְלוּ לְפָנֵי מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל, וְלֹא אָמַר לְפָנֵי הָעָם, וּמִשּׁוֹם זֶה נִטְלוּ קַנְזָה בְּלַבָּם, וְאָמְרוּ קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכּוּ לְפָנֵינוּ, כְּמוֹ שְׁהִיךְ הוֹלֵךְ לְפָנֵיכֶם, וּמִשּׁוֹם זֶה עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל כְּכִשְׁפֵיהֶם..."

ראה עוד אודותם בספר הישר.

20. עיי"ש במלבי"ם שביאר ענין זה: "המצרים היו מאמינים שהיאור - נילוס, הוא קדוש, ושהתנינים הגדולים שבו, יש בהם אלהות, ושיש תנים אחד הגדול מכולם שהוא מושל על כולם והוא ברא את עצמו ואת היאור, והמשיל אליו פרעה את כחו, שהוא יש לו בארץ הכח עצמו שיש להתנים ביאור, וע"כ קראו בשם התנים הגדול, שהוא רובץ בתוך יאוריו שהיאוריים כולם ומה שבהם שייך אליו, והוא מתפאר שהיאור הוא שלו כי הוא בראו, וכן שעשה את עצמו, עם היאור שבו תלוי אושר ארץ מצרים: (מלבי"ם באור הענין)

בת"י מתבאר שמכשפים אלו הם ייגיס וימברייס הידועים לחז"ל, ומצאנום בדבריהם במקום אחר, בזמן שנתקבצו לעשות העגל:

וירא העם כי בושש משה - בא שש שעות, נתכנסו
ארבעים אלף שעלו עם ישראל, ושני חרטומי מצרים
עמהם, ושמותם יגיס וימבריס שהיו עושים לפני פרעה
כל אותם כשפים, כמו שכתוב (שמות ז) ויעשו גם הם
חרטומי מצרים. (תנחומא כי תשא יט)

ראה עוד אודותם כאן בהערה¹⁹.

הִנֵּה יֹצֵא הַמִּימָה • האם פרעה עצמו היה מכשף? ומדוע נהג להשכים ולרדת ליאור?

(שמות ז, טו) לֶךְ אֶל פְּרַעֲהַ בַּבֶּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמִּימָה
וְנִצְבֹּת לְקִרְאָתוֹ עַל שֹׁפֵת הַיָּאֵר וְהַמֶּטֶה אֲשֶׁר נִהְפָּךְ
לְנַחֵשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ:

לשם מה יצא פרעה המימה?

רש"י מפרש שהיה יוצא לנקביו, "שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו, ומשכים ויוצא ליאור ועושה שם צרכיו". אולם לא נתבאר ברש"י כיצד תירץ פרעה את מעשיו, ומה היתה האמתלא שמחמתה יצא כביכול ליאור?

בת"י מתבאר הדבר:

איזיל לזות פרעה בצפרא הא נפיק למנטוד קוסמין עילוי
מויא חי פאמגושיא, ותתעתד לקדמותיה על גיף נהרא,
וברם חוטרא דאהרן דאתהפיד לחיזוי תיסב בידך:

[לך אל פרעה בכוקר, הנה יוצא לשמור קסמים על המים

את כל מגפתי אל לבך • מהי המגיפה שנשלחה אל הלב?

(שמות ט, יד) **כִּי בַפֶּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלַח אֶת כָּל
מִגַּפְתִּי אֶל לְבָבְךָ וּבְעַבְדֶיךָ וּבְעַמְּךָ כְּעַבְדְּךָ תִּדְעֶנּוּ כִּי אֲנִי
בְּמִנִּי בְּכָל הָאָרֶץ:**

מה הן המגפות שנשלחו אל הלב? לאיזו מכה הכוונה?

רש"י כתב שהרמז כאן הוא למכת בכורות ולמדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות. ולכאורה צ"ב מדוע נרמזה כאן מכת בכורות קודם מכת ברד, ובפרט שבפסוק נאמר 'כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפתי' והמשך הדברים הוא מכת ברד - 'הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד...'.²¹

וראה במהרש"א ובספרו של ר' העשל (חנוכת התורה) והחיד"א (בנחל קדומים) שאומרים, שברש"י היה כתוב בראשי תיבות: "מ"ב שקולה כנגד כל המכות", והבחור הזעצר פתח את הר"ת ל'מכת בכורות'.²¹

ויש מן המפרשים (כלי יקר בשם הרא"ם. חזקוני. והשפתי חכמים בשם ר"ת) שרצו לבאר שגם רש"י שכתב 'מכת בכורות' כוונתו למכת ברד, והניקוד ברש"י צריך להיות: 'מכת בכורות' עם פ דגושה, והמכוון הוא למכת ברד שפגעה בכל מה שהבפיר. וראה באברבנאל שגרס ברש"י **מכת בצורות**, כלומר מכה שהביאה עליהם בצורת, והיא מכת ברד.

בת"י מתבאר להדיא שהמגפה היא מכת ברד:

אָרוֹם בְּזִימְנָא הָדָא אָנָּא שְׁלַח מַחְתָּא לְךָ מִן שְׁמַיָא,
וְתַתִּיב יַת כָּל מַחְתֵּי דְמַחְתֵּיךָ לְלִבְךָ וּבְעַבְדֶּיךָ וּבְעַמְּךָ,
דְּמִן קְדָמֵי הַזֶּזֶן מִשְׁתַּלְחָזִין וְלֹא מִן חַדְשֵׁי־יִתְאָ דְבְנֵי נְשָׂא,
בְּגִין דְּתַנְדַּע אָרוֹם לִית דְּדָמֵי לִי בְּכָל אַרְעָא:

[כי בזמן הזה אני שולח מכה אליך מן השמים, ותשיב את כל מכותי אשר הראיתוך אל לבך ובעבדיך ובעמך, כי ממני היא משתלחת ולא מכשופי בני אדם, למען תדע כי אין דומה לי בכל הארץ].

בת"י מתבאר שהמכה המדוברת היא מכת ברד הבאה מן השמים [וכלשון ת"י (בפסוק יח): 'מאוצרות שמייא' כלומר ברד מיוחד], ולא מן הארץ ששם שולטים גם מכשפים, וכי היא כזו שלא היתה עדיין בעולם, ובניגוד לכללי הטבע מורכבת היא מאש ומים יחדיו, (וע"פ חז"ל נוספו לה אף אבני אלגביש), מכה זו נועדה להכניס ללבו של פרעה, שגם המכות הקודמות מהקב"ה הם, ולא ע"י מעשי בני"א - משה ואהרן.

על הריבוי 'גם לזאת' נאמרו כמה פירושים:

רש"י פירש, שלא שת לבו למכת דם, וגם למופת המטה שנהפך לתנין. ואילו הרמב"ן פירש שלא שת לבו לכך שמלבד המופת בהפיכת המים לדם, היתה כאן מכה ששבעת ימים לא היה למצרים מים מן היאור וכמבואר בפסוקים להלן שהמצרים חפרו סביבות היאור שבעה ימים ולא מצאו מים (וכוונת המקרא שלא שת לבו גם לנאמר בפסוקים להלן). עוד פירוש כתב הספורנו שפרעה לא שת לבו להתבונן בחילוק בין מופת החרטומים שהוא רק במים שהם דבר נפסד, לבין שינוי טבע היאור, על ידי משה שהוציא היאור דם במקום מים, שהוא שינוי בדבר בלתי נפסד.

ת"י מבאר באופן"א, ולדבריו מתבאר מהו ה'ויפן':

וְעַבְד פְּרַעָה צוֹרְכִיָּה, וְעָאֵל לְבִיתִיָּה, וְלֹא שׁוּי לְבִיָּה לְחֹזֵד
לְמַחְתָּא דָּא:

[ועשה פרעה צרכיו, ויבא אל ביתו, ולא שם לבו גם למכה
זאת]

בת"י מבואר ש'ויפן' היא לשון נקיה לעשיית צרכיו, וכמש"כ רש"י לעיל (ז, טו; והוא מהתנחומא וזאת יד) "הנה יוצא המימה לנקביו, שהיה עושה עצמו אלוה ואמר שאינו צריך לנקביו, ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו".

והטעם שסיפרה לנו התורה שפרעה עשה צרכיו, ביאר ה'אגרא דכלה' שה' אמר למשה שיצא לקראת פרעה ויטייב שם באופן שלא יוכל פרעה לעשות צרכיו בפניו, ומדבריו של משה החל הויכוח עם פרעה, שבמהלכו נהפכו המים לדם, ותהום כל מצרים. ונתקבצו סביב פרעה החרטומים והמון רב, ופרעה עודנו עומד שם, והעמיד עצמו והשהה את נקביו עד שלא היה יכול להתאפק זמן רב, ועשה צרכיו בפני רבים ונתבזה. וזהו שאמר הכתוב "ולא שת לבו גם לזאת", כלומר מלבד עצם מכת הדם, לא שת לבו גם לביזיון שאירע לו שם.

על אותו דרך ביאר השפת אמת (ליקוטים) את דברי ת"י, שפרעה שעשה עמו כאלוה והיה רגיל להיפנות ביאור, באמתלא שהוא רוחץ בו, עתה כשנהפכו המים לדם, לא היה לו אמתלא לילך ליאור ונאלץ להפנות בגלוי ונתבזה. וכע"ז מובא בספר 'מדרשי התורה' שפרעה לא יכל להיכנס ביאור מפני הדם ולא היה בו כח להתאפק ונגלה קלונו לעיני כל.

**אִיּוֹב דִּהְיֶה דְחִיל מִפְתַּגְמָא דִּיּוּ מַעֲבָדוּי דְפָרְעָה, כְּנִשׁ יֵת
עֲבָדוּי וְיֵת גִּיתוּי לְגוּ בֵּיתָא:**

**[איוב שהיה ירא מדבר ה' מעבדי פרעה, הכניס את עבדיו
ואת מקנהו לתוך הבית].**

ת"י מפרש שירא זה הוא איוב שהיה ירא את ה', והניס את מקנהו לביתו.

לכאן פירוש זה אינו עולה בקנה אחד עם המכילתא המשיבה כיצד לפרעה נשאר סוסים למרכבות לרדוף אחר בני כשיצאו, הלא מתו כל הבהמות במכת דבר? אלא מהירא את דבר ה' לקחם (מובא ברש"י שמות יד, ז), ובפשטות נראה שהיו הרבה סוסים מהרבה יראים, אך בת"י משמש שהירא היה רק אדם אחד - איוב?

יש שביארו שאיוב לא הכוונה רק איוב אלא כמשל - איוב ודכוותיה, איוב ותלמידיו. באופן אחר יש שרצו לבאר שאיוב היה עשיר והיו לו אורות סוסים רבים ומשם לקחם פרעה, (לביאור זה מדוקדק גם, מדוע מתרגם יונתן במקום לשון הרבים שבמקרא "הבתים" - "הבית", כי אמנם היו הרבה אורות אך הם היו של אדם אחד).

כדברי ת"י מבואר גם בחז"ל:

*הירא את דבר ה' - תני ר' ישמעאל איוב מעבדי פרעה
היה ומגדולי פמליא שלו היה, הדא הוא דכתיב הירא
את דבר ה' וגו' וכתוב ביה (איוב א, ח) "איש תם וישר
ירא אלוקים וסר מרע" (ירושלמי סוטה פ"ה ה"ו).
הירא את דבר ה' מעבדי פרעה - זה היה איוב²² ... (מד"ר
וארא יב ב וכ"ה בזה"ק בא דף לד. ובשלח דף נג).*

**וְאִשְׁרָא לֹא שֵׁם לְבוֹ אֶל דְּבַר יְיָ •
המכה שפגעה בבלעם והסוף של צאן לבן**

**(שמות ט, כא) וְאִשְׁרָא לֹא שֵׁם לְבוֹ אֶל דְּבַר יְיָ וַיַּעֲזֹב
אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ בַשּׂדֵה:**

לשון המקרא 'ואשר לא ירא' - בלשון יחיד, מורה על
אדם מסוים, מיהו אדם זה?

**וּבְלַעַם דְּלֹא שׁוּיָה לְבִיָּה לְפִתְגָמָא דִּיּוּ, וְשִׁבְקַת יֵת עֲבָדוּי
וְיֵת גִּיתוּי בְּחֻקְלָא:**

**[ובלעם שלא שם לבו לדבר ה', הותיר את עבדיו ואת
מקנהו בשדה].**

על כך ששקולה מכת ברד כנגד כל המכות, למדנו גם מדברי
המדרש:

*את כל מגפותי - מגפתי כתוב שלא נידון אלא במקצת
מכות, אם כן מה ת"ל "את כל" מלמד ששקולה מכת
ברד כנגד עשר מכות. (מדרש הגדול, הובא בתו"ש ל"ז ועייין
בעמ' קלד שם).*

כיצד השפיע מכת ברד על פרעה, ומה היתה תגובתו?

מכת ברד השיגה את מטרתה ואכן הפחידה מאוד את פרעה, עד
כדי שפרעה קרא לברד 'קולות אלהים' (שמות ט, כח) ומתרגם יונתן
(שם) 'קולות של קללה מלפני ה''. וזו הפעם הראשונה שפרעה
קרא למשה ואהרן ואמר 'חטאתי' - וַיִּשְׁלַח פְּרָעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה
וְלֵאחֶרֶן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם חֲטָאתִי הַפְּעַם יְיָ הַצַּדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי הַרְשָׁעִים:
(שמות ט, כז) ובת"י שם:

**וְשִׁדְרַת פְּרָעָה פּוֹלִין לְמִקְרֵי לְמֹשֶׁה וְלֵאחֶרֶן וְאָמַר לְהוֹן
חֲבִית, בְּזִמְנָא הָדָא יְדַעִית דִּיּוּ הוּא אֱלֹהָא זְכָאָה וְזָרָם
אָנָּא וְעַמִּי חֲיִיבִין בְּכָל מַחְתָּא וּמַחְתָּא:**

**[ושלח פרעה שלוחים לקרוא למשה ולאהרן ואמר להם
חטאתי, בפעם הזאת ידעתי שה' הוא אלהים הצדיק, אבל
אני ועמי חייבים בכל מכה ומכה]**

כלומר פרעה כעת הודה שחטא בכל מכה ומכה, ובאמרו 'חטאתי
הפעם' אין הפירוש שחטא רק במכה זו, אלא במכה זו נודע לו
למפרע שחטא בכל המכות כולם. וכן כתב הרמב"ן:

*הפעם אודה לה' כי חטאתי לו והוא הצדיק ואני ועמי
הרשעים שמרדנו בדבריו מאז ועד עתה".*

כאן התקיים מה שאמר ה' להגיד לפרעה 'הנה אנכי שולח את כל
מגפתי אל לבך' וכפי שהובא לעיל שת"י ביאר שהמגפה הבאה אל
הלב ענינה לגרום לפרעה להבין שאף כל המכות באו מה', ולא
נעשו באמצעות כישופים של בני אדם, וכך אכן קרה פרעה הבין
שחטא לא רק במכה זו אלא בכל מכה ומכה.

**הֵיִרָא אֶת דְּבַר יְיָ • האם זה אדם מסוים?
ואם כן מיהו?**

**(שמות ט, כ) הֵיִרָא אֶת דְּבַר יְיָ מַעֲבָדֵי פְּרָעָה הַנִּיִּס
אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבְּתִיִּם:**

הירא בלשון יחיד מורה על אדם מסוים, מיהו הירא הזה?

יִדְעֵתִי כִּי טָרָם תִּירָאוֹן • האם מטרת המכה ליצור יראה במצרים לטווח הארוך או רק לעת זו להוציא את בני ישראל משם?

(שמות ט, ל) וְאַתָּה וְעֶבְדֶּיךָ יִדְעֵתִי כִּי טָרָם תִּירָאוֹן
מִפְּנֵי יְיָ אֱלֹהִים:

מהו 'טרם תיראון'?

בביאור המילה "טרם" בכלל, ובפרט כאן, נחלקו המפרשים, רש"י פירש טרם - עדיין לא, כלומר משה אמר לפרעה ידעתי שאתה ועבדיך עדיין לא יראים מה' וכשתהיה הרווחת תשובו לקלוקלכם. ואילו האב"ע פירש טרם - קודם, כלומר ידעתי כי רק קודם שאפרוש כפי אתם יראים את ה', אך לאחר שאפרוש ותסור המכה כבר לא תיראו.

המשותף בין שני הפירושים היא שהיראה קימת עד סור המכה ואח"כ פגה ואיננה, ומטרת המכה היא שיראת ה' תישאר בלבם גם בסור המכה, וכן גם דעת חז"ל.

ת"י מבאר באופ"א:

וְאַתָּה וְעֶבְדֶּיךָ חִכְמִימִית, אֲרוֹם עַד לֹא תִפְטְרוּן עִמָּא תְהוֹן
דְּחִלִין מִן קִדְמֵי יְיָ אֱלֹהִים:
[וְאַתָּה וְעֶבְדֶּיךָ יִדְעֵתִי כִּי עַד שְׁלֹא תִשְׁלַחוּ הָעַם, תְּהִי
יִרְאִים מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים].

ת"י מבאר: שהטרם אינו קשור בתיראון, אלא טרם רומז על דבר שהמשכו חסר: כי טרם - עד לא (עד ש'), כלומר ידעתי כי עד שלא תשלחו את העם, תחיו בפחד המכות מפני אלוקים.

לדבריו נמצא שהיראה אינה מטרה לעתיד מצרים, וכביכול לא נדרש מהמצרים יראת אלוקים בעתיד הרחוק, אלא היראה היא אמצעי לשלח את ישראל, ואם תשלחו תפטרו מכל הפחד הזה, ועד שלא תשלחו לא תצאו מהפחד הזה.

כנתבאר לענין איוב שהיה ירא והכניס את מקנהו לתוך הבית, בלעם לא שם לבו לדבר ה' ²³, ושניהם כנראה היו עשירים עם הרבה סוסים ועבדים, כי אחרת לא מסתבר שהמכה פגעה רק בבלעם כי אין זו מכה למצרים כשנפגע רק אדם אחד. או כמשנ"ת לעיל גם כאן אין הכוונה לבלעם לבדו אלא לבלעם ודכוותיה בלעם ותלמידיו.

פירוש ייחודי זה נמצא רק בת"י וגם המדרש שאמר שהירא את דבר ה' הוא איוב לא פירש כאן שאשר לא שת לבו הוא בלעם, אלא פירש שזה פרעה ועמו.

סופו של צאן לבן - בלעם, במכת ברד

נקודה מעניינת עולה לדברי ת"י בכמה מקומות (במדבר כב, ה ושם לא, ה) שבלעם הוא לבן הארמי, וירד למצרים בשביל להאביד את זרעו של יעקב (ת"י במדבר לא, ח וכמבואר בגמ' סוטה יא. שהיה שותף בעצת השיעבוד של בני ישראל במצרים, וכמבואר בת"י שם שגם הוא היה אביהם של ינוס וימברוס ראשי ראשי המכשפים שעמדו לפני פרעה, ועשו את כל הכישופים כנגד משה ואהרן).

והנה ללבן היה כידוע צאן רב אשר בא לו מכח עבודתו המסורה של יעקב, וטרם שברח יעקב ניסה לבן לרמאותו בצאנו והחליף את משכורתו 'עשרת מונים', והנה באה מכת ברד וסתמה את הגולל על צאנו של לבן - בלעם, לא נותר בהם אחד.

בספר 'ברכת אברהם' הביא מ'האור יקרות' (במדבר כב ל) מקור נוסף לכך שבלעם איבד את מקנהו במכת ברד, דהנה כשיצא ללכת עם שרי בלק לקלל את ישראל חבש את חמורו וברש"י (במדבר כב, ל) הביא מהגמ' (ע"ז ד:) שאמרו שרי בלק לבלעם, מאי טעמא לא רכבת על סוסיא, והשיב להם 'ברטיבא שדאי ליה', פירוש - הסוס במרעה. וכך איתא בתרגום יונתן שם. וביאר את הכוונה בתשובת בלעם 'ברטיבא שדאי', על פי מה דאיתא בת"י כאן שבלעם שלא היה ירא את ה' השאיר את מקנהו בשדה ומתו במכת ברד, שבלעם ענה להם שסוסו מת בגלל שהשאירו במרעה בשעת מכת ברד, ומאז אין לו סוס...

23. אודות מעללי בלעם במצרים ראה בילקו"ש (פרשת שמות קסח) בשם 'דברי הימים דמשה' שבלעם הוא לבן שירד למצרים, והיה מיועצי פרעה בעצת השיעבוד בבני"י, (ב"ר פ"א ס"ט) ולאחר זאת מלך בארץ קדם, עד שכבשה משה כשמלך בארץ כוש, וחזר בלעם למצרים עם שני בניו והם ינוס וימברוס שלבסוף התגירו ויצאו ממצרים ועשו את העגל, ולבסוף התלו לבלעם אביהם בפרשת בלק. ראה לעיל אודותם בהרחבה.

שיסירו את הצפרדעים מארץ מצרים. (מדויק מ"י שמות ח, ג שכתב שהחרטומים הצליחו לעלות צפרדעים עי"ש).

מכת כינים

מכת כינים באה על די הכאתו של אהרן את עפר הארץ, גם במכה זו ציוה ה' את משה שלא ילקה את הארץ היות והארץ היתה עבורה הצלה במה שקיבלה את המצרי שמשה הטמין בה. (ת"י שמות ח, יב) למרות שלראשונה מתחילת המכות במכה זו אמרו החרטומים לפרעה "אצבע אלהים היא", ומתרגם יונתן "לא מכח גבורתם של משה ואהרן היא, אלא מכה המשתלחת מה'". מכח המשלח - ה' היא באה, הכביד פרעה את ליבו ואפילו לא ביקש ממשה שיתפלל להסיר את המכה. (ת"י שמות ח, טו)

מכת ערוב

במכת ערוב נאמר "ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערוב", ובמפרשים יש שהבינו שהכוונה שהערוב פגע לא רק באנשים אלא גם ברכוש והשחית את הארץ, אולם תרגום יונתן תירגם שבכל ארץ מצרים נשחתו יושבי הארץ, ואין מקור להשחתת הרכוש. (ת"י שמות ח, כ)

מכת דבר

במכת דבר נאמר "והפלה יי בין מקנה ישׂראל ובין מקנה מצר׳ים וְלֹא יָמוּת מִקָּל לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר" וברש"י פירש ש'הפלה' הוא לשון הבדלה - שה' יבדיל בין מקנה מצרים למקנה ישראל.

בתרגום יונתן פירש ש'הפלה' הוא לשון פלא שבאמצעות פלא זה ידע ויבין פרעה כי אני ה' בקרב הארץ. וכמש"כ הספורנו: "והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד לב פרעה. אף על פי שהיה זה פלא מבואר, בלתי מתיחס בשום פנים זולתי לאל יתברך, כי אין מי שיוכל להבטיח בחיים זולתו".

מכת ברד

מנין ירד הברד? ומהו אש מתלקחת בתוך הברד?

בתרגום יונתן מבואר שהברד יצא על הארץ מ'אוצרות השמים', (ת"י שמות ט, יח), וצורת ירידת הברד היתה 'אש מתלקחת בתוך הברד', ומתרגם יונתן שלא רק שהאש היתה מעורבת בברד - וכמו שכתב רש"י שהיה זה נס בתוך נס שהאש והברד עשו שלום ביניהם לעשות רצון קונם, אלא האש אף קיפצה והתלקחה בתוך הברד. (ת"י שמות ט, כד)

כמה חידושים בפרטי המכות העולים מתרגום יונתן - מתוך הגש"פ 'פניני תרגום יונתן'

מכת דם

בליעת מטה אהרן את מטות החרטומים בעודו מטה

מכת דם הגיעה לאחר שפרעה לא התפעל מהמופתים שעשו משה ואהרן עם המטה אשר נהפך לנחש, וזאת למרות שתיכף ומיד לאחר שיצרו המכשפים נחשים ממטותם, חזרו הנחשים ונהפכו למטה, בלע מטה אהרן את מטותם בעודו מטה שזה נס יותר גדול מאם היה בולעם בעודו נחש. (ת"י שמות ז, יב)

מושך זמן המכה, וכיצד שב היאור לאיתנו?

היאור נותר במכתו שבעה ימים (כהך מ"ד במדרש - שמו"ר ט, יב שהמכה שימשה ז' ימים והיה מתרה כ"ד יום. וכמש"כ רש"י שם) ולאחר מכן ריפא דבר ה' את היאור. (ת"י שמות ז, כה עפ"י האגרא דכלה).

מנין היה מים לחרטומים שיכלו להפכם לדם?

ת"י (שמות ז, כא) מבאר שהביאו להם מים מארץ גושן שם גרו בני ישראל והמים של ישראל לא נהפכו לדם. כלומר שת"י סבור שנהפכו כל המים שבמצרים לדם גם המים שתחת הארץ, ודלא כאב"ע שפירש שהוציאו מים מתחת הארץ ואהרן הפך לדם רק את המים שמעל הארץ.

מהו האירוע הנוסף שהתחולל בזמן מכת דם ופרעה התעלם ממנו - "ולא שת לבו גם לזאת"?

ראה לעיל שמות ז, כג

מכת צפרדע

מכת צפרדע החלה לאחר שאהרן נטה את ידו על היאורים והאגמים של מצרים ואז יצאו הצפרדעים מן המים, גם במכה זו הכאת המים היתה על ידי אהרן משום שציוה ה' את משה שלא ילקה את המים היות והם שמרו עליו בזמן ששהה בתיבה. (ת"י שמות ח, ב)

הצפרדעים מלבד שבאו בבתים במיטות בתנורים ובקערות הכו את גופו של פרעה ושל עבדיו. וכמו שכ' רש"י שנכנסו לתוך מעיהם והיו מקרקרים.

החרטומים הצליחו אף הם לעלות צפרדעים על הארץ אך לא הצליחו להסיר את המכה ולכן קרא פרעה למשה ואהרן

מה חולל הברד לעצים?

בפסוק נאמר (שמות ט, כב) "וַיִּבֶר הַבָּרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה מֵאֲדָם וְעַד בְּהֵמָה וְאֶת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֵה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת כָּל עֵץ הַשָּׂדֵה שִׁבַּר", תרגום יונתן מוסיף שהברד לא רק שבר את העצים אלא גם עקר אותם משורשם. וזהו נס ופלא כי אין זה פעולה טבעית מירידת הברד לעקור את העצים משורשם, אלא לשבור או לשרוף, וכאן מבואר שהברד פעל במעמקי האדמה.

מיהו הידא את דבר ה' ומיהו ואשר לא שם לבו לדבר ה'?

ראה לעיל שמות ט, כ ושמות ט, כא

סופו של צאן לבן - בלעם

ראה לעיל שמות ט, כא

כיצד השפיעה מכת ברד על פרעה, ומה היתה תגובתו?

ראה לעיל שמות ט, יד

תשובת משה להבטחת פרעה לאחר מכת ברד:

'ידעתי כי טרם תיראון'

ראה לעיל שמות ט, ל